

KIF KIENET TISSAJJAR IL-FEKRUNA F'WIED IL-GĦAJN.

Steve Borġ tkellem ma' Marjanna Mercieca Tal-Gabbana fis-6 t' April 2005 f'Wied il-Għajn.

Meta kont tifel niftakar lil nannuwi jgħaqquad l-għażel, jiċċompa x-xbieki u jiġma' l-konż ma' l-art maġenb is-sodda tiegħu. Ta' tifel zġhir kont dejjem nilgħab bil-kaxxa tal-ghodda li kellhu, mimlija skriepel, ċomb, imrieta, imsell u mitt elf haġa oħra. Għalkemm kont għadni daqs nitfa, naf li xi drabi kien jaqbad il-fkieren ukoll. Għal sajjied tal-mistier, kulma jitla' mal-konż jew jimmalja ruhu ma' l-għażel u jista' jinbiegħ jew jittiekel, mela merħba bih. Niftakar lin-nannuwi jnixxef xi dahar ta' fekruna fil-bitha li kellhu, fejn kien iżomm tajra safra bil-pinen imniffa halli fis-sajf toqgħod taqbad id-dubbien. Marjanna tiġi l-kugina ta' Pawla, li hi nnifisha tiġi l-kugina t'ommi. Kif tghidli Pawla, dak iż-żmien il-frieghi tal-familji ta' Wied il-Għajn kienu kollha ta' l-istess siġra.

Illum il-fekruna hija mħarsa bil-liġi skond l-Att 76 ta' l-1992. Għazilt li nikteb dwar dan il-qasam, għaliex naf li din ir-riċetta hija ta' nteress għall-finijiet ta' dokumentazzjoni antropoloġika dwar l-ikel tradizzjonali ta' pajjiżna.

"Missieri Rużar kien bidwi u sajjied ukoll. Kellu luzzu mdaqqs li bih imur jistad għal qabda kbira. Hekk kienu n-nies ta' Wied il-Għajn fi tfuliti. Il-fkieren¹ jinqabdu fi żmien il-lampuki. Kienu jittieklu fis-sajf għaliex is-sajjieda ma kellhomx l-armor ta' daż-żmien biex jibqgħu jaqbd u l-lampuki. Meta kienu jaqbd xi fekruna li timmalja ma' xi xibka jew parit, is-sajjieda kienu jaqsmuha bis-sehem². Ikunu bejn sitta jew tmienja.

Missieri kien iqiegħed il-fekruna fuq daharha għal xi jumejn sabiex issum. Iħalliha³ l-maħzen li kellna. Wara jaqtgħalha rasha u jqattar id-dem⁴ minn għonqha għal go xi borma jew kazzola. Wara li d-dem jagħqad, kont tista' tagħmlu go tagen u taqlih biż-żejt u ftit melh u tieklu bil-ħobż.

Il-qoxra kienu jnixxfuha u jbiegħuha⁵ biex iżejjen xi haġt, l-istess bħal ma kienu jagħmlu bl-ghegejjeż. Bis-sikkina

jaqtgħalha dahra minn ma' zaqqha u jiġu jidhru l-fwied, l-imsaren u l-gwienah. L-imsaren jtnaddfu mill-ħmieġ sabiex jissajru fl-istuffat. Ir-ras taqsamha minn nofs bħal ta' fenek u tqatta' l-biċċiet tal-laħam li jkollok miż-zaqq, id-dahar u l-gwienah fid-daqs li trid int. Meta nannuk Żaren kien ibiegħ il-fekruna bl-użin⁶, kien iħallat il-laħam: id-dahar, il-kirxa u l-fwied.

Il-laħam tagħha tagħtih fawra fil-miħun u titfa' daqsxejn melh. Kif tkun sħuna tqaxxarha u tibda biex tagħmel l-istuffat bħal tal-fenek. Waqt li tkun qed issir, tibda ħierġa riħa miżza bħal meta int issajjar iċ-ċief jew tajr ieħor tal-baħar, bħal blongos, it-tigieġa tal-baħar u l-borka. Lil dawn, iżda, qabel ma taqlihom jew tagħmilhom stuffat, trid tghoddashom fil-hall, biex toghmthom titjieb.

Ejja ngħidu li għandna ratall-laħam tal-fekruna, diġa mfawwar u mqaxxar. Tqalli

tewma u basla, tqatta' kwart u nofs tadam, taċ-ċatt aħjar għaliex aktar imlaħħam, u tqiegħed kollox ġol-borma. Żid ponn pizzelli friska, tuffieħa ta' Belludja mdaqqs u mqatta', zunnarija, nofs kikkra żbib, raxxa bużbież, żewġ werqiet tar-rand, il-qoxra ta' lumija u ħwawar kif tiggosta int. Tista' titfa' l-merqtux, il-ħabaq, in-nagħniegħ u anki l-ispika. Iżda mhux il-klin jew is-saġhtar.

S'intendi trid titfa' wkoll il-laħam tal-fekruna u żżid l-ilma kemm hemm bżonn. Meta tkun tfajt kollox fil-borma, kebbes il-kenur jew qabbad l-ispirtiera. Il-fekruna, il-qarnit, il-klamar u l-bebbux kollha jridu nar bati, għaliex inkella laħamhom jinħataf, jinxtorob u jibbies.

Kien hawn min kien iżid il-patata u l-ġewż fl-istuffat iżda mhux se titfa' l-pastard jew il-kaboċċi, għax dawk jagħtu toghma oħra. Wara siegħa nar trid tara jekk il-laħam sarx billi tniffdu bil-furketta. Jekk il-

furketta tidhol blatbatija, ikun sar. Hawn min jghalli l-ispagetti u jaqleb l-istuffat fuqu. Jekk se tieklu ming ajr gha in, tista' tieklu bil-hob u lbill fil-meraq.

Il-fekruna kienet imfittxija minn kulhadd, mill-foqra u s-sinjuri. Minhabba li a na fWied il-G ajn kellna tliet ijiem v ili⁷ - l-Erbg a u s-Sibt tal-Madonna tal-Karmnu u l- img a bl-obbligu tal-Knisja - u li fihom ma stajniex nieklu la am, konna xidrabi nieklu l-istuffat⁸ tal-fekruna minflok. Qe d insemmi anki darba fil- img a. Illum ma tistax taqbadha g aliex jekk tag mel hekk te el xi itazzjoni.

Stuffat tal-Fekruna

ratal (800g) la am tal-fekruna
300g tadam ta - att
tewma
basla
nofs kikkra bib
ponn pi elli
zunnarija
tuffie a ta' Belludja
qoxra ta' lumija
raxxa bu bie
ew weraq tar-rand
wawar

©Steve Bor 2006

Riferenzi:

¹Feli Grech Ta' Marozz kien fi - mien armat fMarsaxlokk b'luzzu ta' hamsa u ghoxrin xiber. Illum jghodd sebgha u tmenin sena. Ghamel ghomru sajjied. Waqt li kont qieghed nintervistah are li ommu Pawla Bonni i Ta' Marozz ti i l-ku ina ta' nannuwi aren ir-Ru un. Huwa jghidli li "l-aktar li jinqabdu fkieren huwa bil-gan . Dawn ikunu telghu fil-wi sabiex jiehd u n-nifs. Kif tiggan ja fekruna ttellaghha fuq il-qoxra. Ftit wara tara r-ra el jew il-mara tiela' fil-wi

tfittex lis-sieheb. Ahna konna nfittxu n-nebula biex naraw jekk huwiex ra el/* 8 t' April 2005 lejn il-fawwara ta' Marsaxlokk.

"Gieli mort hdejn il-vin tal-pjazza ta' Wied il-Ghajn narahom iqattghu xi fekruna biex jiehd u bis-sehem. Kelli dawk it-tmien snin. Hekk kif jaslu l-art, wiehed mis-sajjieda jkun mar il-Pixkerija bil-hut. L-ohrajn ikunu g amlu g add ta' g u ta' hut mixrub. Meta ng idu 'hut mixrub', dan ifisser dak il- ut li kien immaljat u li dar ghalih ut kbir li jkun mexmixlu rasu u xoroblu demmu. afna drabi fost il- ut mixrub ikun hemm it-trill, il-vopi, l- isparli u l-gallina. Bil- ut mixrub konna mmorru g and il-bdiewa, li jkunu mxennqa ghall- ut, nag tuhom il- ut u jag tuna l- axix skond l-annata, irkotta jew tin ta - appa. Mal-go jag mlu bi iet ta' fekruna li jkunu l-ishma tas-sajjieda. Immur fuq il-moll. biex ne dilhom it-tè, u jordnawli n ares lejn il-ba ar. Sajjied minnhom jibda jmiss gozz u ming ajr ma narah, jghidli "Dan g al min hu? U jien ng idlu isem ta' sajjied li jmissu sehem. Jag mlu hekk halli ma ji ildux bejniethom dwar min ha l- isba hut." Pawla Mer ieca fis-7 t' April 2005.

³Missieri Edwin jghidli li nannuwi arenu Bonni i r-Ru un kien "jaqbad il-fkieren jew bil-konz tal-qieg inkella jiggan jhom meta jkunu riegda fwi il-ba ar. Kif jid ol minn barra kien jorbothom minn saqajhom b'lenza jew kalament, tul ta' xi qama u nofs, u j allihom marbuta dejn il-kajjikk fil-port ta' Wied il-G ajn. L-fekruna t obb tiekol il- ut, mhux il- axix. Il-fekruna tkun imma rata mal-mazzra tieg ek u add ma jisraqhilek. Is-sajjieda kollha jafu ta' min hi kull ma ra u n-nies dejjem ix-xatt jindokraw l-opri. Ghalina l-fkieren kollha xorta, m'hemmx razza." 26 ta' Marzu 2005. Feli Grech Ta' Marozz jaf li "s-sajjied ikun jaf kemm hemm fond fejn imam ra l-fekruna u jaghtiha qama i jed. Norbtuha mill-ogi tal- ewnah ta' wara, mhux ta* fuq biex hi tkun tista' taqdef il-kalun

li jkollha u jkun hemm il-mulett fil-qiegh taqbd u. In ommuha hajja dejjem jekk inkunu se nihduha l-pixkerija. Ahna ma kellniex fri a u l-pixkerija kienu joqtl u l-fkieren bil-urnata, bhal l-Erbg a. Dak ind ikollok skieken apposta ghalha u rasha jifthuha b'manara." 8 t'Aprii 2005.

⁴"Id-demmm nitfugh o dixx u nrtfghu l-melh biex jaghqad, ma jibqax mahlul. Nohro inbiegh u jkolli d-demmm ukoll. Naghtih o karta minghajr hias lil min jixtri l-laham taghha." Feli Grech Ta' Marozz fit-8 t'Aprii 2005.

⁵Feli Grech Ta' Marozz jiftakar li 1 - qoxra konna nkissruha u nbighuha biex iprttruha minn ewwa. Jaghmlu xi ra el, xi iemel jew xi salib ta' Malta. Mhux se ji/bghu fuq l-ghokiesi ta' daharha. Kien hemm min kien jaghmilha mal-velestrun ta' l-bieb biex i ejjen. Mhux minhabba l-ghajn bhal grun jew xi bahbuha." 8 t'Aprii 2005. Joe Attard Tabone jghidli li "ornmi Katarina kienet twissini sabiex ma mmissx ras il-fekruna wara lidin tkun maqtugha minn isimha, ghaliex fis-sahna tad-demmm tibqa' trftah u taghlaq halqha" 3 ta' Di embru 2005.

"Qatt ma smajt sajjied jghajjat bil-fkieren, ghalkemm in-nies kienu jriduh. Jg ajtu b'kollox imma mhux bihom. Ma nafx ghaliex. Qalu li l-fekruna kienet tbejjet ir-Ramla l-Hamra. Issa bin-nies fuq ir-ramla krfridha tbejjet?" Pawla Mer ieca fis-7 t'Aprii 2005. Feli Grech Ta' Marozz jghidli li "konna nghajtu biha bhal hut iehor. Nghajtu "Fekruna min irid ghall-istuffat?" Aqwa mill-laham, i da stuffat biss tmur. M'hemmx bi a mil-li i ghax toqtolha quddiem il-pulizija wkoll." 8 t'April 2005.

⁷Joe Attard Tabone jiftakar meta "daqs erbghin sena ilu sajjieda u dilettanti Ghawdxin kienu jorbtu l-fkieren fil-menqa ta' Marsalfom. L-Ghawdxin kienu jaghmlu afna ghalha, spe jalment fi mien is-sawm u l-Gimgha l-Kbira, Missieri Fran isk kien ihobb jaghmel-aljotta minn ghadamha. 3 ta' Di embru 2005.

⁹Feli Grech kien jaghmel l-istuffat ffit differenti minn kifkienu jafuh Pawla u Marjanna Mer ieca. "Kemmm jien u anki l-mara, Rita, konna nrtfghu nofs pinta nbid ahmar biex tiehu t-toghma. Naf min kien bid mat-tu«ana u nofs >ebbu iswed tal-ghadma." 8 t'Aprii 2005.